

ugovor u Skadru ostade po tom pitanju kao i po mnogim drugim mrtvo slovo na papiru. Jedino utvrđenje sagrađeno na crnogorskoj teritoriji čak je srušeno u junu 1864.

Vidi se da se za dvanaest godina crnogorsko pitanje nije pomaklo ni za korak na diplomatskom polju. Politički položaj Crne Gore i njeni odnosi sa otomanskom Portom kakvi proizlaze iz posljednjih ugovora, stvaraju jedno veoma nestalno i privremeno stanje pošto se ono ne zasniva ni na međusobnom sporazumu strana, niti na prethodnom dogovoru velikih sila kojima ugovor u Parizu daje pravo stalnog miješanja u zbivanja na Istoku. Umjesto međunarodnih dokumenata potpisanih od strane vlada evropskih sila i koji ih obavezuju sve zajedno i sa istim pravom, kad je u pitanju stvarni status Crne Gore u državnom pravu, imamo individualne procjene i gledišta promjenljive koliko i prilike i interesi koji su ih stvorili, što dodatno komplikuje teškoću umjesto da je ublaži. Dakle, uvijek pravo jačeg odlučuje između Crne Gore i Turske i svakog dana se jedna ili druga može ponovo latiti oružja ako joj se učini da je prilika povoljna: prva da bi dobila priznanje svoje nezavisnosti, druga da bi nametnula sizerenstvo; jedna da bi potisnula opasne susjede od svojih planina, druga da bi povratila izgubljene teritorije.

Tako odugovlačenje diplomatije, njeno stalno nastojanje još od Pariskog ugovora da odloži pitanje crnogorske nezavisnosti ostavljajući ga neriješenim, dovode jedino do održavanja stalnog žarišta nemira, stalne prijetnje evropskom miru, izvora sukoba koje hir nekog uskočkog kapetana ili vođe turskih šibozuka može svakog trenutka izazvati a čije posljedice nikome ne može predvidjeti. Konačno rješenje ovog pitanja je, dakle, stvarni evropski interes koji zahtijeva hitnost; dalekoviđa diplomatija ne bi mogla prihvatiti da ono ostane vječito neizvjesno.

Ali jedno ovakvo pitanje, kad ne postoji jedan zajednički međunarodni dokument novijeg datuma, jedino istorija može riješiti. Samo ona može budućim pregovaračima pružiti elemente za njihovu odluku. Upravo njoj smo se obratili da bismo dobili odgovor. Proučavali smo, dakle, s pomnom brižljivošću i višegodišnjom istrajnošću, sa iskustvom koje nam je mogla dati marljiva praksa istraživanja u cilju vaspostavljanja prošlosti, istoriju Crne Gore, na osnovu njenih originalnih

izvora i posebno brojnih dokumenata iz arhiva Beča i Cetinja. Iz tog istraživanja, poduhvata sa potpunom nepristrasnošću, proizašlo je za nas ubjeđenje da se apsolutna nezavisnost Crne Gore ne može ozbiljno dovesti u sumnju. Ona faktički postoji gotovo dvije stotine godina, tokom kojih ni jednog trenutka nije bila prekinuta. I u diplomatskom pravu ona je neosporna. Bila je pojedinačno priznata od strane svih hrišćanskih velikih sila: Venecije, Austrije, Rusije, Engleske, Francuske, koje su se sve, u različitim epohama ponašale prema Crnoj Gori kao prema državi koja ima puni suverenitet i nezavisnost; ona je, čak, u više navrata bila priznata i od strane Turske u najizričtijiem vidu. Godine 1799. sultan Selim je izdao jedan specijalni فرمان "da Crnogorci nikada nijesu bili podanici Visoke Porte". Između Turske i "nezavisne države Crne Gore" zaključeni su ugovori 1838. i 1842. godine. Onoga dana, dakle, kad se vlade potpisnice ugovora u Parizu odluče da proglašavaju zajedničkom dokumentu punu nezavisnost Slovena u Crnoj Gori, samo će zajednički zajamčiti stvarno i pravno ono što je svaka od njih priznala u sferi svog individualnog uticaja.

No, upuštajući se u ova istraživanja čisto diplomatske prirode, susreli smo se sa gotovo nepoznatom istorijom koja predstavlja sigurno jednu od najuzvišenijih epizoda u hrišćanskim ratovima protiv islama, jedan od onih prizora koji uzdižu dušu i odakle svi narodi mogu da izvuku korisne pouke. Istoria Crne Gore nam se predstavlja kao viševjekovna epopeja u kojoj blistaju djela čudesnog heroizma, zaista dostojna divnih pjesama koje su nadahnule narodnu muziku Brđana...

***

Pismo pape Urbana V trojici sinova Balše I prilikom njihovog vraćanja katolicizmu²

Plemićima, braći Stracimiru, Đurđu i Balši, županima Zete, milost u sadašnjem vremenu, po kojoj će steći slavu u budućnosti.

Duh naš kliče u Gospodinu, jer se milosrdno udostojilo da vam podari spoznaju, pa ste vi, koji ste do sada ostali

² Sa latinskog preveo dr Miloš Milošević